

Presenetljivo je, kolikšen kompozicijski in oblikovalni dar in trud je vložen v zgornje pismo. Opazujemo lahko duševnost mladega moža, ki je bil doma z Gorenjskega. Mandelc je bil slovenski prozaist izredno mlad: komaj dvajsetleten oziroma manj — »novela« Jela je izšla 1858. leta, naslednje leto pa »povest« Ceptec, vendar sta bili verjetno napisani že precej prej.

V pismu ni jezikovnih težav, ki so značilne za objavljeno prozo. Naravno se spajajo umetne in ljudske jezikovne prvine. Jezik — tako v malem (besedje) kot v večjem (skladnja) — mu je poslušen organ, tako da ustrezno izraža izredno bogato doživljaljsko paleto: odločnost, začudenje, prijaznost, razum, čustvo, kritiko... Razumljivo je, da so sorodniki in nasledniki to pismo čuvali (in ga čuvajo?) kot dragotino, kot mojstrovino. Stvar, ki je odmerjena in lepa na vse strani, klasična.

Takrat ko sem se seznanil z Mandelčevim pismom sestri Mariji, sem se zanimal, ali bi bilo pri sorodnikih najti še kaj. Spominjam se, da sem s tem namenom obiskal staro gospo v Ljubljani na Starem trgu. Vendar brez uspeha; ostalo je pri pismu, česa več nisem dobil.

Milan Dolgan
Pedagoška akademija v Ljubljani

Ocene in poročila

Slovenske pesmi v beloruščini

V zadnjem času je poraslo zanimanje za slovensko književnost ne le pri bližnjih, temveč tudi pri bolj oddaljenih slovanskih narodih, kakršen je beloruski. Prve so izšle v knjižni obliki štiri v beloruščino prevedene slovenske novele — Nepravilni trikotnik Marjana Kolarja, Gosenica Cirila Kosmača, Otroci, čigavi ste? Mišica Kranjca in Komisarka Ivana Potrča — kot del zbirke Jugoslaškija apavjadanni (Minsk, 1975). Konec lanskega leta je ista minska založba Mastackaja litaratura (Umetniška literatura) v zbirki Poezija narodov sveta izdala 160 strani obsegajočo knjigo z naslovom *Maci maja, Slavenia* in s podnaslovom *Izbrane strani slovenske poezije 19.—20. stoletja*. Vanjo je uvrščenih štiriinštirideset pesniških imen — od Franceta Prešerna do Svetlane Makarovič — s približno dva tisoč petsto verzi. Pesmi je izbral, uredil in tudi sam vse prevedel beloruski pesnik in etnolog *Nil Gilevič*. V kratkem, a zanosnem uvodu, naslovljenem *Pesmi z dlani Triglava*, pripoveduje, kako so s teh dlani, odprtih proti jugu do Jadrana in proti vzhodu na ozemlje med Savo in Dravo, vzletavale kot svobodne ptice slovenske pesmi in nekatere priletele tudi pod belorusko nebo, zdaj pa prvič prihajajo v celi jati raznih imen in različnih glasov. Izbrana so le najbolj značilna imena, predvsem tista z družbeno usmerjeno poezijo. Izostale so starejše dobe, okrnjena

pa je tudi sodobna lirika, kajti »so meje, s katerimi je treba računati«.

Prevajalec antologije ali večjega izbora, kakršen je Gilevič, ima težko nalogo: v svoj jezik mora preliči pesmi raznih literarnih dob in raznih stilnih smeri, živjeti se mora v miselnost in razpoloženja številnih pesniških osebnosti. Gileviču tematika naše poezije ni tuja, izbral je, kot pravi v uvodu, tiste pesmi, ki govorijo o trpljenju zatiranega naroda in delovnega človeka, o navezanosti na domačo zemljo, o ljubezni in materinstvu, o boju proti okupatorju, o nemirnem utripu današnjega življenja in o upanju na svetlejši jutrišnji dan. Poleg občečloveških vprašanj je torej v izboru zajeta narodnostna in družbena problematika, ta pa je zaradi podobne zgodovinske usode Belorusov in Slovencev prevajalcu še posebno blizu.

Če štejemo za enoto tudi posamezne iz ciklov izbrane pesmi, je vseh prevedenih besedil sto dvajset, med njimi največ (deset) *Prešernovih* (Sem dolgo upal, Kam, Ukazi, Nezakonska mati, Soldaška, Kadar previdi učenost zdravnika, 1., 2., 3., in 5. od Sonetov nesreče). S po devetimi mu sledita *Jenko* (6 pesmi iz *Obrazov, Trojno gorje, Slovenska zgodovina, Mlinarica*) in *Župančič* (Geslo, Kdo v ljubezni, Manom Josipa Murna-Aleksandrova 1, Želbljarska, Naše pismo, Pogum, Veš, poet, svoj dolg? Rekvizicija, Na spomenik talcem), nato z osmi-

mi *Stritar* (Soncu, 5. iz cikla Dunajski soneti, Kaj še čakamo, 3 epigrami iz Drobiža in 2 iz Kopriv), *Kosovel* s sedmimi pesmimi (Bori, Vidim te, mati, Pesem, Starka za vasjo, Izmučenost, Kakor naraščanje temnih glasov, Čujem z obali), s po šestimi *Murn* (Šentjanževo, Ko dobrave se mrače, Zimska pesem, Pelin, Pesem, Pa ne pojdem prek poljan) in *Gradnik* (Materi, O drobne ptice mojega srca, Naša beseda, Trubar, Kmet govori Bogu, Poslednji gost), s po štirimi *Kovič* (Zeleni jambor, Ogenjvoda, Roboti, Zidam) in *Zajc* (Veliki črni bik, Ujeti volk, Vera, Črni deček), po tri pesmi imajo *Levstik* (Pesmim, Naša nesreča, Sovražnikom), *Gregorčič* (Mojo srčno kri škropite!, Moj črni plašč, Naš narodni dom), *Cankar* (Šla si mimo mojega življenja, Kam, o kam je šla moja mladost?, Svečanost v Varšavi), *Kette* (Na trgu, Na otčevem grobu, Morituri), *Menart* (Ljubi kruhek, Croquis, Alegorija) in *Strniša* (Večerna pravljica, Svečeniki, Fabula o redkivcah), po dve pesmi *Aškerc* (Kronanje v Zagrebu, Brodnik), *Golia* (Gospa, Marche funebre), *Vodušek* (Pravica, Ko smo Prometeji neugnani), *Udovič* (Poslednja minuta, Ogledalo sanj), *Bor* (Bela tišina, Črni možje), *Destovnik-Kajuh* (Slovenska pesem, Materi padlega partizana), *Minatti* (Odkar vem zanj, Nekoga moraš imeti rad), *Zlobec* (Večer, Vrata), *Krakar* (Avtoportret, Kolumb pa potuje dalje) in *Pavček* (Prošnja, Pesem o zvezdah), s po eno pesmijo pa so predstavljeni *Medved* (Mučenec), *Novyjev*a (Zvezda), *Gruden* (Glas od doma), *Jarc* (Vrtljak), *Seliškar* (Tako je z nami), *Vodnik* (Pesem o smrti), *Koček* (Kdo sem?), *Klopčič* (Tri otrokove želje), *Fatur* (Kri), *Vipotnik* (Jutro otožnega ribiča), *Filipič* (Reka, ki je več ni), *Kosmač* (Pomlad), *Levec* (Po pohodu), *Veno Taufer* (Talci), *Forstnerič* (Za pticami), *Vegrijeva* (Duh tlečega ognja me opijanja), *Juvan* (Jutro), *Kramberger* (Raziskovalci) in *Makarovičeva* (Dan).

Izbor je torej zgodovinski in umetniški prerez slovenske poezije od romantike prek realizma, nove romantike, ekspresionizma, novega realizma in vojne generacije do prvega in drugega povojnega pesniškega rodu. Kot ne moremo očitati sestavljalcu manjkajočih pesniških imen, saj si knjiga ne lasti naslova antologija, tako mu moramo pritrditi tudi glede izbora pesmi posameznih avtorjev, saj je tudi pri tistih, ki so zastopani z eno samo pesmijo, le-ta pri nas navadno najbolj znana in v tem smislu najbolj reprezentativna. Nastajajo pa pomisleki ob okrnjenem ciklu Prešernovih Sonetov nesreče. Od štirih temeljnih temat-

skih plasti Prešernove poezije so v tem skromnem izboru resda zastopane kar tri — ljubezenska, družbena oziroma narodnopolitična in bivanjska, žal pa od Sonetov nesreče, ki je v njih pesnik izrazil svojo bivanjsko stisko, manjkata četrti in šesti, ki je hkrati »sklepni člen (tega) logično stopnjevanega in trdno povezanega cikla« (Boris Paternu, Prešeren I, str. 202).

Tematski širini prevedenih pesmi se pridružuje širok razpon čustev in razpoložnih, izraženih z bogato skalo tonov, od svetlih, vedrih do temačnih in celo grozljivih. Vsaka pesem ima svojo temeljno melodijo in z njo združeni ritem, ki obsega poleg menjavanja poudarjenih in nepoudarjenih zlogov in različno razporejenih rim tudi strukturo pomenskih enot — besed in besednih zvez — v okviru verzov. Prevod ni natančna kopija izvirnika, temveč organska celota ustreznih ekvivalentov za bistvene sestavine vsake pesmi — za glasovno in ritmično organizacijo teksta ter za njegovo idejno vsebino hkrati s njenim podtekstom. Nil Gilevič je s svojimi prepesnitvami pokazal veliko občutljivost za vse bistvene sestavine pesniškega besedila, pa naj gre za klasično silabotonično ali pa za moderno poezijo; v tej ima verzifikacija vse manjšo vlogo, nadomešča jo zgoščenost pesniških podob in refleksivne vsebine.

Glede načina verzifikacije se beloruščina ujema s slovenščino, med njima ni tistega konflikta, ki povzroča toliko težav pri prevajanju, kadar gre za dva različna verzifikacijska sistema — v obeh jezikih prevladuje tradicionalni silabotonizem. Tudi v beloruskem jeziku je premičen besedni naglas, kar omogoča pri prevajanju neprisljano uporabo vseh vrst rim, poleg ženskih in tekočih tudi v našem jeziku tako pogostih moških rim. V beloruski prozodiji velja za čisto žensko rimo poleg take, kakršno ima slovenščina, tudi ujemanje končnega odprtega zloga z zaprtim, tj. prisekana rima. Npr. *naokal* — *glyboka, sydze* — *zlydzenj*.

Namesto polnih rim so pogoste asonance, ki imajo — tako kot prisekane rime — dolgo tradicijo, najdemo jih že na začetku beloruske umetne poezije sredi 19. stoletja v rokopisni pesnitvi Taras na Parnasu (obj. 1889). Pozneje so prodrle tudi v strogo obliko soneta, ko se je ta začela rahljati tako glede rime kot glede mere.

Prav sonet je kot edina od stalnih oblik slovenske poezije v izboru razmeroma močno zastopan, in to ne le v Prešernovi,

Levstikov, Stritarjevi, Kettejevi, Gradnikovi in Kosovelovi poeziji, iz katerih so prevedene tudi pesmi drugačnih oblik, temveč tudi tam, kjer je sonet edino prevedeno pesniško besedilo, npr. pri Novyjevju, Seliškarju, Vodušku in Kosmaču. Gilevič je z izrednim poslušom prenesel v svoj jezik različne ritmične tlorise naših sonetnih form, od klasične Prešernove v jambških enajstercih in z ženskimi rimami abba abba cdc dcd (npr. Življenje ječa, čas v nji rabelj hudi) do modernizirane Gradnikove z amfibrah in dvanajst- oz. enajstzložnih verzih in z mešanimi (ženskimi in moškimi) rimami (npr. sonet Trubar).

PREŠEREN:

Žycjco — turma, čas — kat u joj
bjazdušny,
turbota — novaja štodzenj njavesta,
cjarpenne i rospać — slugi bez pratesta,
raskajanne — ahoūnik nedvurušny.

O smert, ne bašja: zbrzydēū mur udušny;
ty — ključ, ty — dzvery, ty — da šćascja
sćežka,

što nas vjadze tudy, dze tlen da rešty
u nematu aberne zvon lancužny;

tudy, dze nas pagonja ne spajmaje,
dze hciūcam kryūdu ne čynic nad nami,
dze ūše zgryzoty čalavek zbyvaje;

tudy, u toje loža ū cjomnaj jame,
dze son taki, što — hto ni zasynaje —
bjada ne ūzburdzic navat perunami.

GRADNIK:

Tady nas taptali germancaū natoūpy,
jak nehriscjaū, pragnuli zniščyc usih,
i my zadyhalisja ū kleščah tugh,
u vostry m jarne ad Tryglava da Koljpy.

Kraj našaj pajili kryvjvoj inšavercy,
bjaleli paletki ad bratnih kascej,
i blukali soslepu gurmy ljudzej,
i navat ne znali, što zvac ih slavency.

Tak sotni gadoū bez sjaūby, bez žniva
dušyli zjamlju tut kamenni dy cerni.
Dy ūsjo ž zsvjaticlisja ū moraku zerni.

I sejbit z malitvaj shiliūsjja ū čišy:
»Daj sily, zjameljka, kab niva ūzyšla
dlja slova — svjanconaga hleba dušy.«

Gilevičevo mojstrsko obvladovanje pesniškega prevoda se kaže v tem, da so ritmični ekvivalenti v teh in v drugih, navedenih primerih združeni s semantičnimi v organsko celoto. Dobesednega pesniškega prevoda seveda ni mogoče doseči, pomembno pa je, da ostane prevajalec pri

interpretaciji izvirnika v isti pomenski in stilni ravnini. Pri Gileviču so odmiki od originala redki, vendar se tudi najboljšemu prevajalcu zgodi, da spremeni ali opusti kakšno pomensko bistveno besedo, ki ima važno vlogo v celotni pesmi. Tak pomemben, a v prevodu opuščeni semantični element je podoba »golj'fiva kača« v sonetu O Vrba, srečna, draga vas domača. Drug podoben spodrsrlaj je v prevodu Prešernove pesmi Kam? Zaradi manjkajočega zaimka »nje« v dvostišju: »Samo to znam, samo to vem, / da pred obličje nje ne smem« je izostal ljubezenski podtekst te pesmi. Tak podtekst je tudi v pesmi Sem dolgo upal in se bal, ki je zaradi svoje gnomične oblike trd oreh za vsakega prevajalca. Gilevič se je sicer izognil nevarnosti, da bi verz razširil in ga s tem razvodenil (kar se je zgodilo že v več prevodih te pesmi), vendar mu zaradi zamenjave časovnega prislova »dolgo« s količinskim »veliko«, (blr. šmat) in zaradi spremenjenega sintaktičnega ritma ni povsem uspelo ohraniti večpomenskosti in klenosti izvirnika.

Primer:

Meū šmat nadzej i strahu šmat,
pazbiūsjja ūrešce — i ne rad:
pustoje serca miž ljudzej
znoū strahu pragne i nadzej.

Te pripombe seveda nimajo namena zmanjševati pomen prevajalčevih dosežkov, temveč le pokazati, kako težko je ustvariti adekvaten pesniški prevod, v enaki meri ohraniti ritem in vsebino izvirnika, zlasti še, če gre za tako zahtevno poezijo, kot je Prešernova.

Izbrane strani slovenske poezije zbuja upanje, da bo Nil Gilevič uspešno začeto delo nadaljeval in pripravil antologijo, ki bo beloruskemu bralcu še širše in globlje posredovala našo pesniško besedo.

Rozka Stefanova
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Med tezami in sintezami

Jože Pogačnik: *Teze in sinteze*. Založba Obzorja, Maribor 1976. 227 str. (Razpotja 28.)

UVODNO OPAZOVANJE: Avtor knjige *Teze in sinteze* Jože Pogačnik (zal. Obzorja, 1976) je očitno začutil neodložljivo potrebo, da s »pojasnili in dopolnili« pospremi izbor svojih razprav na pot v slovensko javnost in tako razgrne nekatere svoje po-